

DI HELBESTÊN MELAYÊ BATEYÎ DE EVÎN Û HEZKIRIN (Love and Affection in the Poems of Molla Bateyi)

Reşit Rojdar YILDIZ¹

Kurte:

Em di vê xebata xwe de li ser helbestên helbestvanê hêja yê ku di edebiyata kurdî ya klasîk û di nav hemû Kurdan de bi berhema xwe ya bi navê *Mevlûdê* tê naskirin, Melayê Bateyî rawestan. Xebata me bi piranî li ser mijarên evînî û hezkirinê ye, me di xebata xwe de helbestên Melayê Bateyî ji aliyê van her du mijaran ve şîrove kirine. Armanca xebatê; em dixwazin ku hemû kes zanibe helbestên Melayê Bateyî yên din jî mîna *Mevlûdê* baldar û hunerî ne. Her wiha, Bateyî di helbestên xwe de evîn û hezkirin bi çî awayî û bi kîjan helwestan xemilandiye, heta ji destê me hatiye me derxistiye holê.

Di nav helbestvanên edebiyata klasîk ya kurdî de Bateyî cihekî pir girîng digire. Me jî di vê lêkolînê de helbestên Bateyî şîrove kirin ku helbestên Bateyî yên din jî baştir werin fam kirin. Lewre evîn û hezkirina di helbestên Bateyî de motifên tesewufî, çawa helbestên wî xemilandine em jî li ser diyarkirina vê riyê meşîyan.

Peyvên Sereke: Bateyî, Tasavuf, Edebiyata Dîwanê, evîn, hezkirin

Abstract:

In this study, we have tried to focus on the theme of love and affection in the poems of Molla Bateyi, who was one of the important poets of the Classical Kurdish Literature and the author of Kurdish Mevlud. The purpose of the study is to put forward that the poems of Bateyi, other than the Mevlud, were as im-

¹ Zanîngeha Hekariyê, Mamosteyê Kurdî, r.rojdar@gmail.com

portant and worth reading and to show in what feeling and understanding his poems were written.

We have tried to interpret and make comprehensible some of the poems of Bateyi, who has a significant place among the Classical Kurdish Literature poets. Thus, in this study, we have tried to determine how Bateyi decorated the subject of love and romance in his poems skilfully with the sufi motifs.

Keywords: Bateyi, Sufism, Diwan Literature, Love, Affection.

Destpêk

Herêmên ku di dîrokê de wekî Botan û Hekarî têne zanîn ji aliyê dîroka çand û edebîyatê ve xwedî mîraseke dewlemend in. Em di heman demê de jî şopên vê mîrasê di gelek qadan de dibînin. Bi taybetî ku dema ola îslamê tê van herêman hejmara medreseyan zêde dibe û bi vî awayî hejmara rewşenbîr û aliman jî zêde dibe. Em dikarin bibêjin ev rewş dibe sedema gihandina alim, hunermend û helbestvanên girîng.

Yek ji van jî alimê hêja û navdar Melayê Bateyî ye. Bateyî, di nav edebiyata klasîk ya kurdî de jî helbestvanên herî navdar e. (Zinar, 1993 r. 22). Melayê Bateyî her çiqas bi *Mevlûda* xwe navdar be û ji kelepora helbesta dîwanê (tesewufî) hatibe jî, di helbestên xwe de zimanê herêma xwe, çand, ol û kelepora gelê xwe bi awayeke hostayî bi kar aniye. Helbest û jiyana wî ya çandî bi temamî orjînalîyeke gel e. Bateyî, serdema ku jiyayî de helbestvanê herî navdar e. (Adak, 2013, r. 244). Wî her çiqas perwerdehiya xwe bi zimanê Erebi kiribe û Farisî û Tirkî zanibe jî di berhemên xwe de zimanê Kurdî bi kar aniye. Nivîskar, berhemên xwe bi zimanê Kurdî û bi alfabeya Erebi nivîsandine. (Bolelli, 2015, r. 67-81)

Evîn û hezkirin di pêvejoya destpêka jiyana evîna û heya vê demê de mijarên ku di derbarê van de herî zedê tişt hatine gotin. Gelek helbestvanan ev mijar di helbestên xwe de wekî mijarên sereke dîtine û nivîsandine.

Evîn hezkirineke zêde ye. Ev jî him beşerî him jî manewî çêdibe. Evîneke ku ji cazibeya jinekê derdikeve holê beşerî ye. Evîneke platonîk û xeyalî jî heye. Evîna helbestvanan wîha ye. Ev evîn bi piranî mecazî ye. Evîna bingehîn, evîna Xwedê ye (Cebecioğlu, 2009, r. 24). Evîn û hezkirin ji mêj ve di edebiyata devkî û nivîskî de hatiye bi kar anîn. Li gor hinan ev ravekirin ne gelemperî jî be em dikarin bibejin evîn du cure ne. Ev cure: evîna mecazî û evîna heqîqî ne. Ji bo ghiştina evîna heqîqî, evîna mecazî ne pêwîst e. Ji ber ku tişt ew zewqa ku sofi û Xwedê dike yek, evîna heqîqî ye (Pala, 1999, r. 42).

Em dizanin ku di dîroka edebiyatê de di gelek demên cuda de jî aliyê helbestvanên curbicur ve di xezel, ne't û qesîdeyan de mijarên evînî, xemgînî,

kêfxweşî, şadî, hezkirin, bêrîkîrîn û mirinê her wiha urf û edet, cil û berg, û hwd. hatine bi kar anîn. Melayê Bateyî car car li ser van mijaran rawestiye û ev mijar bi zimanê gelê xwe nivîsandine. Ev nivîs jî ji edebiyat û dîroka me re bûne ronahî.

1. Jiyana Melayê Bateyî

Di derbarê nav û dîroka ji dayîkbûna Melayê Bateyî de pêşiya niha hin nîqaş hatine kirin. M. Xalid Sadînî, di pirtûka xwe ya bi navê *Mela Huseynê Bateyî* de agahiyên berfireh dide ber çavan. Li gor Sadînî, Melayê Bateyî kurê Mistefa ye û Bateyî ye (Sadînî, 2010, r. 21). Gundê Bate ji aliyê erdnîgariyê ve girêdayiyê Herêma Colemêrgê ye. Lê belê niha girêdayiyê navçeya Bêşababê ye û ji aliyê siyasî ve ev navçeya bajaran Şirnexê ye.

Li ser agahiyên di derbarê navê Bateyî de Babê Zerevanî wiha gotiye; ‘Navê wî yê rast û dûrist Huseyn e, kurê Mistefa ye.’ (Zerevanî, 2002, r. 63). Her wiha Babê Zerevan dibêje; ‘ev tişt bi xwe Bateyî bi destê xwe li ser hemaîlê nivîsandiye.’ (Zerevanî, 2002, r. 63). Her çiqas ev nîqaş hêj nehatibine serastkirin jî em dizanin ku her sê nav ji bo Melayê Bateyî hatine bi kar anîn.

Di derbarê jidayîkbûn û wefata Melayê Bateyî de jî zelalî nîn in û ji nîqaşên li ser dîroka jiyana Bateyî hatine kirin, du dîrok derdikevin holê. Li gor hin lêkolîneran Bateyî di navbera salên 1414-1495an de jiyaye. Li gor agahiyên Aleksandir Jaba dide, Bateyî (Ehmed) ji Colemêrgê ye û di sala 820ê (1417) de hatiye dinyayê û di sala 900ê de (1491) çûye ser dilovaniya xwe (Kurdo, 1992, s. 65). Lêkolînerên wekî Abdurrehman Durre (Evîna Welat), Zeynelabidîn Zinar (Nimûne ji Gencîniya Çanda Qedexekirî), Bazil Nikitin (Kurtler), Elaeddîn Seccadî (Mejûyê Edebê Kurdî) û Minorsky (Kurtler ve Kurdistan) çavkaniyên ku Aleksandir Jaba dide dipejirênin (Sadînî, 2010, r. 22). Her wiha, li gor hin lêkolînerên din jî Bateyî di navbera salên 1675-1700an de jiyaye. M. Xalid Sadînî di pirtûka xwe de çêtir baweriyê salên 1675-1700an tîne. Lewra çarîneyekê ji helbesteke Bateyî ya bi navê *Bi dil îro xedeng im* mînak dide;

Du eslanan wereng hatin

Bi tabur û “**tiveng**” hatin

Bi şimşîr û xedeng hatin

Qirên îna Musilmanan

Sadînî, dibêje di vê çarîneyê de behsa tivengê tê kirin lewra tiveng di piştî salên 1550yan de hatiye îcad kirin ji ber vê yekê çêdibe ku Bateyî di salên 1675an de hatibe dinyayê (Sadînî, 2010, r. 25). Ji bilî Sadînî, Abdurrahman Adak jî di pirtûka xwe ya bi navê *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk* de wiha dibêje: ‘helbestên Bateyî yên di sala 1767ê de di mecmû’eyeke de hatine nivîsandin hene, lazim e Bateyî wê demê (1767) li jiyana be. Argumanêke din jî ew e ku eger Melayê Bateyî berî Ehmedê Xanî (1650-1707) bûya, Xanî dê di Mem û Zînê de

behsa wî bikira. Ji vê jî derdikeve holê ku Bateyî ne berî Xanî ye. Bi gotineke din Melayê Bateyî yan piştî koça dawiyê ya Xanî (1707) hatiye dinyayê yan jî di dema nivîsandina Mem û Zînê de hatibe dinyayê jî wê demê zarok bûye yan jî hêj navdar nebûye. Ji van her du argumanên dawî derdikeve holê ku Melayê Bateyî ji periyoda piştî Xanî (1707) heta bi derdora tarîxa 1767ê jiyaye (Adak, 2013, r. 245).⁷

Di derbarê malbata Bateyî de agahiyên zelal hene ku em van agahiyan ji helbestên wî derdixin. Em ji helbesteke Bateyî bi xwe zanin ku navê hevsera Bateyî, Hemaîl e.

Çi gul rûy bû çî bilbil bû

Mirad û metleba dil bû

Eger çî ew ji min sil bû

Ji bo Bateyî **Hemaîl** hat (Zerevanî, 2002, r. 63).

Sê birayên Melayê Bateyî hene, navê wan; Osman, Ehmed û Mihemed in. Ehmed birayê wî yê mezin e. Her wiha kurek û du keçên wî jî hene û navên wan; Tahir, Asmîn û Zulf in (Sadinî, 2010, r. 30). Lewra Bateyî, navê keça xwe ya biçûk di helbesteke xwe de jî bi kar tîne;

Girya me tîn ji bo “**Asmîna**”

Perşan im ji talanî (Zerevanî, 2002, r. 63).

2. Xwendina Melayê Bateyî

Melayê Bateyî cara pêşîn li cem birayê xwe Mela Ehmed dest bi xwendinê kiriye. Piştî bûye panzdeh salî û paş ve li Medreseya Mîr Zeynel Begê Hekarî, xwendina xwe domandiye. (Sadinî, 2010, r. 30). Her wiha em ji berhemên Melayê Bateyî dizanin ku wî gelek ziman dizanîbûn. Lê belê Bateyî, çêtir li ser zimanê xwe yê zikmakî rawestayê û berhemên xwe bi zimanekî gelêrî ango zelal û herikbar nivîsîne.

3. Nasnavên Melayê Bateyî

Nasnavên Melayê Bateyî ji helbestên wî diyar dibin. Her wiha nasnavên wî; Bateyî, Melaye Bateyî û Feqîrê Bateyî ne (Sadinî, 2010, r. 20). M. Xalid Sadinî di pirtûka xwe ya bi navê *Mela Huseynê Bateyî* de ji bo mînak nasnavên ku Bateyî di dawiya helbestên xwe de bi kar aniye daye. Ev helbest ev in:

a. Di Helbesta *Ya Îlahî Ez Xerîb im* de:

Av û xwîn barîn peyapey

Daîma bedhal e *Batey*

Saîl im rehmê fîza key

Mam di nav qewmê xerîb

b. Di Helbesta *Çiriya Paşî û Pê de de*:

Ji çiriya paşî û pêda
Melayê Bateyî kanê
 Sefer kêşa bi Miksê da
 Li ser wextê zivistanê

4. Di Helbestên Melayê Bateyî de Evîn û Hezkirin

Îslamiyet û tesewuf her tim du kaniyên helbasta dîwanê ne. Quran'a pîroz, dîroka pêxemberan, pêxember Hz. Muhamed, ehli-beyt, hadîs, jiyana sehabe-yan, menqibeyên ewliyayan û pê re ramana tesewufî mijarên ku helbestvanên edebiyata dîwanê bi kar anîne (Yerdelen, 2009, r. 95). Em dikarin bibêjin Melayê Bateyî jî ji vê mirasa dewlemend gelekî sûd wergirtiye lewra Mevlûda Bateyî tû cihî nade gotinên zêde.

Hunermendek dema berhema xwe ava dike ne mumkune ku raman û helwestên xwe jî nexe di nav wê berhemê de ji ber vê yekê em nikarin berhemekê ji nivîskarê wê cuda bigirin. Her wiha di pişt berhama hunermend de çand, dîrok, jiyana civat û derdorên olê hene. Ku kelepura edebiyata klasîk bû sedem em dikarin bibêjin di nav ramanên hunermend de derûn, bêrîkirin, evîn û hezkirin hene. Gelek caran ev helwest ji kesayetî digihêjine rewşeke îlahî û hunera tesewufî derdikeve hole.

Melayê Bateyî jî ev teşeya helbestê bi hostayî bi kar aniye û bi zimanê Kurdî jî xemilandiye. Bateyî, di helbestên xwe de him ziman him jî helwestên xwe bi hostayîyeke mezin nivîsandine.

Melayê Bateyî, helbestên xwe bi teşeya edebiyata klasîk nivîsandine lewre di helbestên wî de taybetiyên helbestên tesewufî hene. Ji bilî tema û teşeya tesewufî di helbestên wî de tema û mijarên ku edebiyata nûjen de jî têne bikaranîn hene. Hin ji van mijaran ev in; evîn, hezkirina jiyana û dîlşadiya mirovahiyê ne. Rudenko di nivîseke xwe de Aleksandir Jaba wekî çavkanî dide û dibêje dîwaneke mezin ya Bateyî heye û di nav vê dîwanê de gelek helbestên evînê hene (Kurdo, 1992, r. 65). Ji bilî Mevlûd û Zembîlfiroşê gelek helbestên Bateyî hene (Adak, 2013 r. 253).

Bateyî, him helbestên olî him jî helbestên mijara van evîn nivîsandine (Adak, 2013, r. 253). Taybetiya wan helbestan ev e ku gelemperî bi ramaneke tesewufî hatine nivîsandin in. Lê belê gelek helbestvanên edebiyata klasîk di xezelên xwe de evîneke kesayetî bi kar aniye. Xezel bingeha dîwanê ye û di bingeha xwe de jî li ser babeta evîneke xemgîn ava dibin. Ev babeta evînê modeleke ku li ser stereotîpa evîn û hezkirinê helwesta xwe tîne zimên e û ji aliyê hemû helbestvanan jî nû ve tê afirandin (Tezcan, 2012). Em jî dikarin bibêjin di helbestên

Bateyî de bi bandora kêfxweşiya jîyanê, evînî û hezkirinê hene. Lewre li gor ramanên helbestvanên tesewufî, di bin binyada afirandina xwedê de hezkirin diraze (Yildirim, 2007, r.42). Bateyî jî di helbestên xwe bi hizreke mirovahî (hûmanîst) nivîsîne. Em niha bala xwe bidine helbestên Bateyî;

Ji bextê min reşî rabû
Xiyala min ne batil hat
Li min roja xem ava bû
Siyehzulfê miqabil hat (Sadî, 2010, r. 113).

Bateyî, di çarîneyê de helwestên xwe wiha tîne zimên; Ji ser bextê min ew perdeya reş ya ku heta niha heye êdî rabû û bextê min vebû. Ew xeyalên ku min li ser yara xwe dikirin betal derneketin, pêk hatin. Rojên min yên xemê êdî qediyar û rojên xweş dest pê kirin. Ev xweşi hemû ji ber ku yara zulfên wê reş ji bo min hatiye çêbûne.

Bateyî, di vê çarîneyê de sedema hemû xweşiyên xwe yara xwe dibine û yara xwe wekî navê siyehzulf hildide. Motîfa siyehzulfê mecazî ye û di edebiyata klasîk de girîng e. Mû serokê milkê bedewiyê ye, li ser mûyê tû heyber (obje) nîn in ji ber vê yekê helbestvan pêşiyê li ser rengdêrên porê dirawestin (Erünsal 1998, 224). Bateyî jî di helbestên xwe de ev motîf gelek bi kar aniye.

Çi gul bû ew çi bilbil bû
Mîrad û metleba dil bû
Eger çi ew ji min sil bû
Ji bo Batê Hemail hat (Sadî, 2010, r. 116).

Bateyî, ev helbest ji bo hevsera xwe Hemaîl nivîsandîye lewra di çarîneyê de navê hevsera xwe jî bi kar tîne. Bateyî, behsa hevsera xwe dike: ‘ew ne gul bû ne jî bilbil bû’. Di helbestan de gul yarê, bilbil jî evîndarî nîşan dide (Kurnaz, 1997, r. 387). Di berdewama helbestê de jî Bateyî dibêje, ew daxwaza dile min bû. Heke ew ji çi sedemê ji min sil bibe dîsa jî ew Hemaîla min e û ew ji bo min hatiye.

Aşîqê zulfa reş im
Aşîqê şeyda ye zulf
Bê bade lew sexweş im
Serxweşê şeyda ye zulf (Sadî, 2010, r. 119)

Bateyî di vê çarîneya xwe de bi awayeke mecazî yara xwe wekî biskên reş dibîne û rewşa ku ji ber evîndariya xwe bêpirole diyar dike. Ez aşîqê zulfa (biskên) reş im. Ez wekî dîn û haran evîndarê biskên reş im. Bê eraq ango hêj min eraq venexwarî ez serxweşê yarê bûme. Ez ji ber evîna biskên reş wekî dîn û haran bûme. Bateyî, di vê çarîneyê de nexşeke herî girîng ya edebiyata klasîk *badeye* (şerab) bi kar tîne.

Di edebiyata klasîk de bi gelemperî evîndar ji sakiyê şerabê dixwaze ku bi evîna xwe serxweş bibe. Lê belê Bateyî hingî evîndar e, bê bade serxweş dibe ango bandora yara wî ya li ser ramanên wî gelekî dijwar e.

Silsile zulfa siyeh

Ef'a û marî kereh

Qeyd kirime bêguneh

Ferman û tuxra ye zulf (Sadinî, 2010, r. 120).

Di vê çarîneyê de jî, biskên yara min di rêzekê de ne û wek hev in. Biskên yarê wekî koremarekî bi jahr û reş in. Biskên te ez bêguneh bi xwe ve girêdame. Biskên te ji bo min ferman û mohr in. Ango ji ber wan biskên te, stûyê min xware.

Bateyî, biskên reş wekî fermaneke ku werê cih dibîne û dibeje wan biskên reş ji ber evîna te, ez kirime êxsîrê xwe. Ku kesek dil dikeve biskên kesekê, dibe evîndarê porê reş. Ango sedema evîndariyê bi piranî di bin bandora porê reş de ye (Çavuşoglu, 1971, r. 113). Di helbestên klasîk de bi gelemperî yê êxsîr evîndar e. Bateyî, bi daxwaza yara xwe bûye êxsîrekî neçar yê evînê. Lewre êşa evînê sedema jiyana helbestvanên tesewufê ye.

Bi zerrîn toq xilxalan

Meşa selwa me 'ebdalan

Xuhê avête alalan

Şepala taze Asmîn e (Sadinî, 2010, r. 125).

Bateyî di vê çarîneya xwe de navê keça xwe Asmîn bi kar tîne. Lewre Bateyî di gelek helbestên xwe de navê keçên xwe bi kar aniye. Bateyî, keça xwe wekî şepaleke ango şêreke mê dibîne û her wiha keça xwe wekî zêran bûha dihesibîne. Toq û xilxalên yara min zêrîn in. Ez li ber vê bedewiyê evdalekî mîna dara bîşengê dihejim ango ditewim.

Bîşeng, dareke dirêj e û pelên bîşengê keskekî tari ye. Ji ber ku dara bîşengê dirêj û zirav e evîndar yara xwe dişêbîne wê. Bîşeng di hemû demsalan de heşîn dimîne ji ber vê taybetiya wê bandora xemgîniyê li wê nabe. Yar jî wekî bîşengê ye. Derd û xem çî ye nizane. Her tim kêfxweş e.

Di helbestan de rêveçûna yarê wekî hejandina darê tê dîtîn (Çavuşoglu, 1971, r. 97). Bateyî jî ku keça xwe dibîne mîna ebdalan diheje. Ew wekî xoxeke nû gihayi ye hêj nû bi nû sor dibe, nazik û ciwan e. Şepal ango şêra mê ya herî baş Asmîn e.

Ji asmîn û terazim bû

Bi naz û 'işwe mazin bû

Xirêna toq û bazin bû

Gohar şor bûn li ser sîne (Sadinî, 2010, r. 125).

Di edebiyata klasîk de cîlwe, delalî û nazdariyên ku yar dike, taybetiyên herî diyar in. Cîlwe û naz evîndaran ji rê derdixe lê belê Bateyî, di helbesta xwe de cîlwe û naz bi wateya delalîyê bi kar anîye. Li gor Bateyî keça wî bi delalî mezin bûye. Bateyî li ser keça xwe Asmîn didomîne. Ew wekî esmanan li hev bû, bejn û bala wê mîna stêrkên esmanan di pîvanekê de bûn. Ew gelekî delal û nazdar mezin bû. Wekî toq û bazinên zêr li hev dikevin dengêkî xweş ji van derdikeve. Bateyî jî keça xwe wekî vî dengî tişteka bêhempa dîtiye û gotiye tu mîna xirêna toq û bazinan î. Êdî keça wî kamil bûye ku Bateyî dibêje, guhar li ser singê şor bûne ango xuya dikin. Keçeke ku guhar lê werin mirov dizane ku ew keçê êdî mezin bûye.

Ger tu nazik sorgul î
Ez bilbilê metane me
Horiya reş kakul î
Ez aşiqê dîwane me (Sadinî, 2010, r. 139).

Di vê çarîneyê de jî Bateyî her du hêmanên tesewuffî *gul û bilbilê* bi kar tîne. Eger tu guleke sor bî, ez jî bilbilekî ku ji ber evîna te serxweş im. Eger tu horiyeke biskên wê reş bî, ez jî evîndarê te yê mîna yekî bi çol û çiyayan ketiye me ango dîwane me.

Wekî em dizanin ku horî, keçikên di behîştê de ne. Di Qurana pîroz de horî di behîşte de ji bawermendan re wekî diyarî didin, tê gotin. Ji bilî van taybetiyên dibejin bêhna van jî gelekî xweş e. Yar ji hemû aliyan ve wekî horiyê tê dîtin. (Pala, 2004, r. 212). Bateyî jî yara xwe wekî horiyekê dîtiye û helwestên xwe yên evînî diyar kirine.

Sekkîne me ez di ferman
Geh 'etayî û gahê îhsan
Bateyî ye hate sultan
Can fedayê canê me (Sadinî, 2010, r. 141).

Ez li ber fermana te her tim amade me. Tu, carinan alîkarî yî carinan jî qencî yî. Bateyî ji dile xwe re gazî dike: 'Ey Bateyî siltana te hat! Kes ji bo vî siltanî canê xwe feda dikin.' Lewre li wir Xweda wekî siltan hatiye bi kar anîn û yê ku ihsan dike hatiye dîtin. Di vê çarîneyê de teşeya evînê ya tesewuffî xwe nişan dide.

Bê mey û bê dewayekî
Bê def û ceng û nayekî
Dîn diketin Melayekî
Cezbeyê dilrûbayê zulf (Sadinî, 2010, r. 148).

Kesê ku evîndar e li kêmasiyên yara xwe negare. Yara wî ji hemû aliyan ve bêkêmasî ye û bi hemû teşeyan evîndarê xwe bi xwe ve girêdide. Li ser ewqas zilm û eziyetan dîsa jî giliyên evîndara xwe nake. Evîndar, ji bo bedewiya yara xwe her tim kêfxweş e û her tim dilxwazê derda ye.

Bateyî di vê çarîneya xwe de ji derdê evînê kêfxweşiyên xwe anîne zimên û pesnê yara xwe vedaye. Biskên te ewqas bala mirov dikîşîne ku melayek derman û eraqê venexwe jî serxweş dibe. Tu def, ney û çengê lênexê jî ew mela ji rê derdikeve. Lewre biskên te dilê mirovan dixapînin.

Mîr û mela û mahiran

Çendî belîx û şa'iran

Bateyî û hindî haziran

Derd e ji dest dewayê zulf (Sadinî, 2010, r. 148).

Yar, zû bi zû rûyê xwe nîşa evîndarê xwe nake. Carinan bi bayê şevakê perdeya porê yarê divebe û evîndar rûyê yara xwe dibîne. Carinan jî yar nîvê rûyê xwe bi porê xwe digire û nivê rûyê ku vekirî mayî nîşa evîndarê xwe dike, ango qenciyekekî pê dike (Pala, 2004, r. 42). Bateyî jî bedewiyeke gelek mezin diyar dike û hemû kesan di agirê vê bedewiyê de deşewîtîne. Beg, mela, hosta, gelek helbestavanên bêhempa, Bateyî û hemû kesên ku li ber bedewiya te amade ne, ji sedema biskên te bi derd in, bêderman in û dermanê derdê wan nîne. Bateyî, di vê çarîneyê de evîna tesewufî robinîvro diyar kiriye.

Li min da tîrekê dijwar

Serî lê ket di dil çû xar

Daîma ez dikim hawar

Wekî mecnûn bi deştê de (Sadinî, 2010, r. 159).

Eger ku awir tîr bin, çav û birû jî kevan in. Di helbestan de wekî evîndar birûyên xwe xwar bike ev mîna kevanê vedikişê, tê pejirandin. Birû ji ber ku tîra herî dijwar biaveje xwe vedikişîne. Ev tevger carinan bi alikariya mijûlang û xemseyê tê kirin. (Çıkmın, 1977, r. 272). Her wiha Bateyî jî di vê çarîneya xwe de pesnê yara xwe vedide û dîsa behsa derdê xwe yê ji ber sedema evînê dike.

Di vê çarîneyê de Bateyî xwe wekî *Mecnun* dibîne û evîna xwe ji ya *Mecnun* nizimtir nahesibîne. Behsa yara xwe dike û dibêje: 'Te li min da tîreke dijwar, ew tîr di dile min de çû xwar.' Ez her tim mîna *Mecnun* li deştan dikim hewar.

Nîne wek te di nav Romê

Gelî xelqan nekin lomê

Ezê sotîm şubhî mûmê

Kirim êsir di gavê da (Sadinî, 2010, r. 161).

Melayê Bateyî, di helbestên xwe de dema ku mîna evîndarekî behsa yara xwe dike di heman demê de agahiyên herêma ku lê dijî jî dide. Lewre di vê çarîneya Bateyî de ev tişt diyar e. *Yên wek te di nav Dewleta Romê de nînin* Ango yara wî bêhempa ye. Gelî xelkan gazind û loman nekin, ji vê rewşê, min sûçdar nebinin. Ji ber ku vê yarê bi bedewiya xwe ez mîna mûmekî şewitandime. Û ez di gavê de kirime êxsîrê xwe.

Encam

Ev helbestên ku me şîrove kirine, diyar dikin ku di serdema xwe ya jiyayî û hemdema edebiyata kurdî ya klasîk de Melayê Bateyî kesayetekî gelekî girîng e.

Melayê Bateyî, dema helbestê xwe nivîsandine, di bin bandora serdema tesewufê ya ji berî xwe û serdema tesewufê ya ku bi wî xwe jî hatiye meşandin de mayîye. Lewre di helbestên wî de him hêmanên tesewufî yên serdema ji berî wî hatine bi kar anîn hene him jî yên serdema ku ew lê jiyaye jî hene. Lê belê em bi dilekê safî dikarin bibêjin girîngiya Bateyî ev e; wî helbestên xwe bi zimanekî rojane ku hemû kes jê fam bike nivîsîne û ji aliyê mijara evînê ve jî hunera xwe diyar kiriye. Ji bilî van tabetîyan Bateyî di helbestên xwe de helwestên gelê xwe, evîn, hezkirin, dilşadî, hezkirina pêxemberan, bandora olê ya li ser jiyana mirovan û kelepura serdema xwe bi nêrîneke zelal û ramanekî tesewufî aniye zimên. Her wiha niha jî Mevlûd û helbestên Bateyî, di nav gelê Kurd de gelekî bihûrmet û qiymet in.

Dibe ku ji ber bandora Mevlûdê civak bêhtir li ser aliyê Bateyî yê olî diraweste lê belê em ji van şîrovên ku me li jor li ser helbestên wî yên lîrîkî kirine jî derdixin, Bateyî jî aliyê evînê ve jî helbestvanekî gelekî bi hêz e.

Di derbarê Bateyî de ji aliyê çavkaniyên ku me li ser wan lêkolîn kirine ve gelek lêkolîn hêj nehatine kirin an jî lêkolînên hatine kirin li gor kesayetekî wek Bateyî kêr mayîne. Ji ber vê yekê ji aliyê naskirina edebiyata klasîk û danberhevdana helbestvanan ve lêkolînên bêne kirin wê gelekî erênî bin.

Çavkanî

- ADAK A. (2013). *Destpêka Edebiyata Kurdî Ya Klasîk*, Weşanxaneya Nûbihar, Stenbol.
- BOLELLÎ, N. (2015). "Kürt Bilginlerin Yazdıkları Bazı Eserlerinin Tanıtımı", Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, h. 1, Bingöl.
- CEBECİOĞLU, E. (2009) *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, M. (1971). *Necâti Bey Divânı'nın Tahlili*, Kitabevi, İstanbul.
- ÇIKMAN, Z. (1977). *Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz*, Kaknüs Yayınları, Ankara.
- ERUNSAL, İsmail E. (1988) "Mu"îdî"nin Miftâhu"t-Teşbih"i", Osmanlı Araştırmaları VII-VIII, Özel Sayı, İstanbul.
- KURDO Q. (1992). *Tarixî Edebiyata Kurdî*, Weşanxaneya Öz-Ge,(Çapa Duyem). Enqere.

- KURNAZ, C. (1997). *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara.
- PALA, İ. (2004). Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Otügen, Stenbol.
- SADINÎ, M. Xalit. (2011) Mela Huseynê Bateyî, Weşanxaneyê Nûbihar, Stenbol.
- TEZCAN, N. (2012). “Divan Edebiyatında Aşk, Kadın Kahramanlar ve Kıyafet Değiştirme Motifi”, ACTA TURCICA Çevrimiçi *Tematik Türkoloji Dergisi* (Online Thematic Journal of Turkic Studies), yıl. 4, sayı. 2-1, İstanbul.
- VON LE C. (1903) *Kurdische Texte*, Berlin.
- YERDELEN, Dr. Cevat. (2000) *Baki Divanı"nda Tasavvufî ve Dini Öğeler*, Z.A. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı. 15, Erzurum.
- YILDIRIM, A. (2007). *Düşmek İmaji ve Şeyh Galib'in Düşüşü*, Bilig Yayınları, sayı: 42.